

зобов'язаний пройти курси підвищення кваліфікації, під час якої обов'язково охопити галузі знань вікової педагогіки та психології. Спеціальна підготовка та набуття відповідних професійних навичок забезпечить слідчим необхідну фахову компетенцію у роботі з неповнолітніми, дозволить підтримувати на належному рівні відповідну кваліфікацію так званого «ювенального слідчого» і максимально враховувати особливості цієї категорії осіб під час здійснення досудового розслідування [3, с. 116].

На підставі викладеного, науково-педагогічним складом Харківського національного університету внутрішніх справ надано пропозиції щодо створення центрів по наданню допомоги психологами і соціальними педагогами при проведенні слідчих (розшукових) дій з малолітньою або неповнолітньою особою, за аналогією Закону України «Про безоплатну правову допомогу», при цьому враховано зауваження практичних працівників Національної поліції щодо комплектування таких центрів спеціалістами як жіночої, так і чоловічої статі, зважаючи на особливості встановлення психологічного контакту, довірчих відносин з малолітніми/неповнолітніми потерпілими та підозрюваними під час проведення С(Р)Д у кримінальних провадженнях. В той же час підняті питання підлягають окремому дослідженню.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка про стан і основні тенденції криміногенної та безпекової ситуації в Україні у 2007–2017 роках. Київ. МВС України. 2017. 37 с.
2. В.Ю. Шепітько Довідник слідчого. Харків. Одиссей. 2013. 232 с.
3. Заворіна О.П., Безукладнікова Ю.С. Щодо питання про дотримання прав та законних інтересів неповнолітніх, які приймають участь у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування // Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 24–25 травня 2019 р.). МВС України. ХНУВС. Сумська філія. 2019. С. 113–117.

Захаренко Людмила Миколаївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА УЧАСТЮ ДІТЕЙ, ЯКІ СТАЛИ СВІДКАМИ ЧИ ЖЕРТВАМИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Відповідно до наказу МВС України від 06.02.2019 № 88 «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами

навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» психологи поліції здійснюють психологічне супроводження проведення працівниками поліції оперативних заходів та слідчих дій [1]. У цьому наказі визначено, що психологічне супроводження є комплексом організаційних, просвітницьких, психологічних заходів, і має на меті підвищення ефективності діяльності працівників поліції.

Психологи Національної поліції здійснюють заходи психологічного супроводження на етапі психологічної підготовки слідчого до допиту та виконання процедури допиту [3; с. 53]:

1. Надання психологічних консультацій слідчому.

Така психологічна консультація має просвітницько-інформаційний характер та може надаватись на різних етапах слідчої діяльності. Слідчий безпосередньо звертається до психолога поліції, але не пред'являє йому матеріали справи повністю. Саме тому така психологічна консультація буде неповною, адже не досліджується особистість конкретної людини.

Психологи можуть надавати психологічну консультацію як в усній, так і в письмовій формах, однак вона не має наслідків як джерело доказів. Це одна із найпоширеніших форм використання спеціальних знань.

2. Складання психологічних портретів підозрюваних, обвинувачених осіб. На етапі досудового розслідування слідчий може безпосередньо звернутися до психолога поліції за допомогою щодо складання психологічного портрета підозрюваних, обвинувачених тощо. Саме тут важливим є ознайомлення психолога з певними матеріалами справи для складання психологічного портрету особи, з якою взаємодіє слідчий під час слідчих (розшукових) дій [4].

3. Психологічне консультування слідчого під час підготовки до проведення допиту неповнолітнього найчастіше необхідне для того, щоб ефективно провести опитування дитини, яка стала жертвою чи свідком сексуального насильства. При підготовці до проведення такого опитування необхідно також врахувати особливості проведення опитування неповнолітніх осіб, якщо вони мають фізичні або психічні вади.

Дотримання оптимальних умов проведення допиту дитини, яка стала свідком чи жертвою сексуального насильства, можливе за допомогою використання «зеленої кімнати» [2].

Слідчий може проконсультуватися з психологом щодо:

– основних вікових психологічних характеристик дітей різного віку;

– психологічних особливостей дітей, які стали свідками чи жертвами сексуального насильства (їм важко розповідати про те, що сталося, через відчуття страху, низьку самооцінку, почуття провини, відчай, сором, заперечення, любов [2];

– можливими поведінковими проявами дитини-жертви сексуального насильства у ході проведення допиту:

- діти до 3 років – відзначаються агресія, страх перед чужими людьми;
- дошкільнята – регресія, відстороненість, агресія;
- діти молодшого шкільного віку – відстороненість від людей, агресивна поведінка, мовчазність або несподівана балакучість;
- діти 9–13 років – ізоляція, суперечлива поведінка;
- підлітки 13–18 років – агресивна поведінка, уникнення тілесної та емоційної інтимності, непослідовність і суперечливість поведінки.

– основними чотирма фазами проведення допиту («Побудова взаєморозуміння»; «Уведення в завдання»; «Розмова про випадок насильства»; «Завершення роботи з дитиною»), їх тривалістю, типовими запитаннями;

- методиками проведення опитування дітей різного віку.

4. Безпосередня присутність психолога під час допиту дитини, яка стала свідком чи жертвою сексуального насильства.

Допит як слідча (розшукова) дія має на меті отримання отримання словесної інформації про обставини злочину для встановлення об'єктивної істини і правильного застосування закону.

Законодавець визначив, що допит дитини проводиться у присутності педагога або психолога. До участі в допиті неповнолітнього свідка чи потерпілого може залучатись спеціаліст-фахівець у галузі психології, дитячої психології. Найкраще доручити проведення допиту дитини психологу, який є штатним працівником «зеленої кімнати» [2; с. 9]. Дитина буде почувати себе більш захищеною, якщо її допитає дорослий однієї з нею статі.

Згідно з вимогами п. 6 розділу 2 наказу МВС України від 06.02.2019 № 88 [1] психологи поліції мають вищу освіту, що відповідає ступеню магістра в галузі психології, а тому можуть бути присутніми та брати участь як спеціаліст-психолог у проведенні допиту неповнолітнього.

Залучення спеціалістів-психологів повинно допомогти слідчому:

- обрати ефективні прийоми і методи психологічного впливу та не допустити будь-який неправомірний психологічний вплив, зокрема, маніпуляцію, психологічне насильство тощо;

- при оцінці достовірності свідчень дитини врахувати особливості прояву неправдивості у дітей різного віку:

- дитина дошкільного віку може щось умовчувати, ухилитися від відповіді або навмисно обманювати, хвалитися неіснуючими досягненнями, «невмотивовано» обманювати, вигадувати;

- обман з боку дитини молодшого шкільного віку може свідчити про порушення у взаєминах з дорослими (через страх покарання; надмірний батьківський контроль і покарання) або здійснюється, щоб «зберегти обличчя» своїх батьків, взяти на себе провину значущої людини;

– діти середнього шкільного віку можуть приховувати свої справжні емоції за посмішкою або непроникним виразом обличчя (коли обманюють, то не дивляться в очі, говорять тихо, уривками, збиваючись, клянуться казати правду);

– врахувати акцентуації темпераменту та характеру неповнолітніх під час їх допиту.

Присутній на допиті дитини психолог може заперечувати проти запитань та ставити свої запитання. Також психолог може надати безпосередню психологічну допомогу допитуваному (за потреби). Психологічна допомога є одним із видів допомоги, яку надає кваліфікований психолог дитині, з метою покращення її психофізіологічного стану, пізнавальних процесів, поведінки, спілкування. Загальною позицією при наданні психологічної допомоги є ненасильство, а основна мета – зменшення впливу травматичних переживань.

Таким чином, участь психолога поліції у психологічному супроводженні проведення працівниками поліції слідчих (розшукових) дій за участю дітей, що стали свідками чи жертвами сексуального насильства, законодавчо регламентована. І хоча результати залучення психолога в процес розкриття злочинів не мають доказового значення, це допомагає більш ефективно проводити слідчі (розшукові) дії. Однак, це можливе лише за умови безпосереднього звертання суб'єкта юридичної діяльності до психолога та за наявності у штаті психолога.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : наказ МВС України від 06.02.2019 № 88. *Верховна Рада України. Законодавство України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19>.

2. «Зелені кімнати» : психологічні особливості організації роботи з дітьми [Текст] / [Н. П. Бочкор та ін. ; упоряд. Н. П. Бочкор ; заг. ред. О. М. Бандурка, К. Б. Левченко] ; Харк. нац. ун-т внутр. справ [та ін.]. – К. : Агентство Україна, 2012. – 111 с.

3. Психологія слідчої діяльності : навч. посіб-к [для студ. вищ. навч. закл.] / [В. Г. Андросюк, О. М. Корнеєв, О. І. Кудерміна та ін.] ; [за аг. ред. Л. І. Казміренко]. – К. : Правова єдність, 2009. – 200 с.

4. Технології профайлінгу в слідчій діяльності : метод. рекомендації / [О. А. Галустян, Л. М. Захаренко, О. І. Мотлях]. – К., 2019. 45 с.